

Jirásek, I. (2019). *Zážitková pedagogika. Teorie holistické výchovy (v přírodě a volném čase)*.

Praha: Portál.

Mundus imaginalis a prožitek jako cesta z profánního do spirituálního

Pokud vás publikace zaujala svým názvem, osobou autora nebo pokud vaši pozornost upoutala působivá fotografie Josefa Středy z titulní strany, pak je to bezesporu dobře, a doporučuji vstoupit i do nitra knihy samotné. Téma, autor i dvorní fotograf časopisu *Gymnasion* totiž neoddělitelně patří k sobě a mají co říct nejen pedagogické veřejnosti. Vzhledem k detailnímu a systematickému zhodnocení publikace v předchozí recenzi z pera Renáty Matušů se pokusím o pohled pedagoga, který se o danou problematiku též hluboce zajímá v praktické i teoretické rovině a přiznává, že v tomto ohledu je bezesporu stejné krevní skupiny jako autor samotný, a tudíž jeho pohled nebude pohledem veskrze kritickým.

Pokud v odborné monografii hledáte popis metodiky, náčrt her a možných aktivit pro oblast výchovy ve volném čase, pak budete hluboce zklamáni, ale rozhodně to není důvod, abyste knihu odložili. S trochou nadsázky a slovy autora bychom mohli říct, že v ní najdete „ducha“, klíčové esence či možná významy zážitkové pedagogiky. Koncept knihy a teorie v ní uspořádané a vhodně provázané jsou stejně jako svébytné myšlenky autora tím, o co by neměl být připraven student, akademik ani pedagog praktik, učitel, instruktor a v dnešní době tolik skloňovaný průvodce. Ivo Jirásek nám nabízí poměrně rozsáhlé, hluboké a zejména filozofické ideové pozadí výchovy založené na prožitku. Výchovy, která je v českém prostředí svébytná a v posledních třiceti letech svobodného bádání a experimentování již zdomácněla a našla uplatnění nejen v oblasti výchovy ve volném čase či škole (a to nikoliv jen té inovativní či alternativní), ale též v oblasti teambuildingu a firemního vzdělávání. Abych vyvrátil možné předsudky čtenářů hned v úvodu: nemluvíme zde o strašení dětí při nočních hrách, věšení účastníků kurzů na lana v notné výšce nebo přenášení nesnesitelně těžkého batohu na zádech – to je zkratkovité a velice zjednodušující vnímání výchovy prožitkem. I tyto předsudky se snaží autor monografie vyvrátit neuvěřitelnou poctivostí vysvětlování a argumentace. Prožitek je v pojetí Ivo Jiráskova daleko prozaičtější, komplexní, ano, zakotvený také v tělesném prožívání (jak opakovaně zdůrazňuje), ale

vyvážený krásou, dobrem i sebenaplňujícím smyslem z osobního kontaktu a okořeněný spiritualitou. Pokusme se tedy hlouběji podívat, jaké pojetí zážitkové pedagogiky autor přináší a co můžeme rozumět pod pojmem holistická výchova.

„Z obrazovky televize nebo počítače Kantův údiv nad hvězdným nebem opravdu pochopit nemůžeme,“ píše autor (s. 105), a vyjadřuje tím mnohé z podstaty bytostného způsobu prožívání pedagogické reality, která však není každému přístupná právě kvůli technickým vymoženostem virtuální reality a náhražkám moderního světa. Začínám tímto příkladem, abych čtenářům slovy Ivo Jirásky ukázal pojetí kouzla prožitku, které nevzniká sešněrováním účastníka kurzu do úvazu a jeho zavěšením nad propast. Jirásek definuje zážitkovou pedagogiku jako teoretickou vědní disciplínu, která se zabývá specifickým výsekem sociální reality – prožíváním, které má silný edukativní potenciál, zejména s dopadem na holistický rozvoj osobnosti. S vlastním prožitkem se podle autora následně pojí tyto aspekty (srov. s. 52): Prožitek je charakterizován tím, že je metodicky veden (rozumějme odborně, zejména týmem zkušených a dostatečně proškolených instruktorů), jeho zpracováním (reflexí) a prostřednictvím transformace je převeden ve zkušenost využitelnou v každodenním životě; prožitku je dosahováno prostřednictvím různorodosti programových prostředků (pohybové, tvořivostní, herní, diskusní apod.); programové prostředky jsou kontextově uspořádané podle dramaturgických principů do všestranně působícího celku; působení prožitku je zakomponováno do rozmanitosti a atraktivity prostředí (zejména přírodních scénérií, vodních ploch, lesů apod.); edukativní působení se uskutečňuje zejména v době disponibilního volného času účastníků, ale s užitečným přesahem do profesní praxe; toto působení prožitku může směřovat k naplňování rozmanité variability cílů (týmová spolupráce, manažerské dovednosti, relaxace, zvědomování „cesty k sobě“ apod.).

Praktickou rovinou takto vymezeného oboru je pro Jirásku holistická výchova. Možná bychom tímto konstatováním mohli skončit, protože každý čtenář bezesporu tento pojem zná a umí mu přiřadit patřičné významy. Pojem se však objevuje hned v podtitulu knihy a samotná kniha, v rámci které je tento koncept vysvětlován, má včetně rozsáhlého seznamu použité literatury 258 stran. Nemůžeme to tedy odbýt tím, že řekneme, že holistická znamená celostní nebo že odkážeme na koncept, který byl uplatňován do roku 1989 a pamětníci si ho vybavují jako mantru socialistické pedagogiky (komunistické výchovy), jako tzv. „všestrannou výchovu“.

Holistická výchova v pojetí Jiráskovy zážitkové pedagogiky znamená ještě něco více. Není to tedy „jen“ spektrum obsahů, které se střídají dle dramaturgických zásad (pohybové aktivity, kulturní rozvoj, technické dovednosti, schopnost řešit problémy ve skupině, schopnost kooperovat apod.), není to „jen“ zapojení rozmanitých výchovných metod a forem (hry, dramatické hry, pobyty v přírodě, táboření, expedice, setkávání s inspirujícími osobnostmi apod.) a není to ani „jen“ celkový rozvoj osobnosti, o který jde především (poznání sama sebe, poznání druhých, reálné a ideální já apod.). Jiráskova holistická výchova má jakýsi čtvrtý pomyslný rozměr, o kterém se příliš nemluví ani v současné světské škole, ani v oblasti výchovy ve volném čase. Jde o spirituální rozměr výchovy, nikoliv nutně vždy o rozvoj víry v rámci konkrétního náboženství, ale o rozvoj, který má povahu „sekulární verze teologické konverze“ (s. 207). Momentů (kapitol), které nám v tomto duchu připomínají význam spirituálních prožitků s velkou transformující silou, je hned několik a celý koncept knihy jako by s přečtenými stránkami mířil (slovy jednoho z dramaturgických principů) k vrcholu gradace.

Sám Jirásek tento „čtvrtý rozměr“ vysvětluje prostřednictvím „přírodní vertikály“ (s. 156). Holistická výchova před jejími účastníky otevírá „vertikální horizont“, který rozšiřuje lidské obzory prostřednictvím vzdělání, kulturního poznání, hlubšího pohledu na sebe sama a „vertikálního pochopení“, které „míří k hlubšímu poznání přesahujícímu rovinu každodennosti a obstarávání, k přesazným hodnotám, k účelům překračujícím individuální dimenzi osobního osudu, směřujícím k trvalým aspektům duchovním“. Zde se sice Jirásek odvolává na Václava Břicháčka, ale tuto základní myšlenku neustále rozvíjí příklady i koncepty a úvahami dalších autorů, až se v samém závěru dostává do světa „mundus imaginális“, do kterého můžeme vstoupit právě skrze prožitek. „Mundus imaginális (s. 228) je tedy světem zprostředkujícím, středním, mezi světem empirické zkušenosti a světem abstraktního myšlení, světem poznatelným imaginativní silou, která však není rovna fantazii imaginárního, neskutečného, fikčního.“ Právě v tomto pojetí vidím velkou přidanou hodnotu konceptu zážitkové pedagogiky a holistické výchovy, výchovy, která není založena „jen“ na instrumentální znalosti a metodické vybavenosti pedagoga (instruktora), ale která jde dále a nabízí duchovní ukotvení, která nemá podobu imperativu, ale svobodné volby.

Publikace Ivo Jiráska je vystavěna na poutivém studiu zdrojů, zejména filozofických, ale též pedagogických, psychologických a sociologických, které autor

kombinuje se svojí zkušeností načerpanou jak v roli účastníka zážitkových kurzů, tak také v roli instruktora. Nejedná se tedy jen o čisté teoretizování. Autor si je vědom významu pedagogického přístupu založeného na transformující síle prožitku, a to zejména v době rostoucí virtuality, nedostatku mužských vzorů (zejména při výchově chlapců), „světové pandemie“, nedostatku pohybu, tělesných modifikací a jiných neřestí moderního světa, které autor neskrývaně odmítá a dává do kontrastu s hodnotami lidského setkávání, pobytu v lůně přírody apod. Vzorem pro jeho uvažování jsou nejen antické ideály a myšlenky řeckých filozofů, které vytvářejí spojnicí jednotlivých kapitol, ale také tradiční systémy výchovy pobytu v přírodě (skauting, woodcraft, Outward Bound, tramping, dílo Jaroslava Foglara apod.). Inspiraci čerpá též z Prázdninové školy Lipnice. Tato pozoruhodná část knihy nám přibližuje experimentální přístupy k výchově dospívajících a mladých dospělých v období rozvíjející se normalizace (70. léta) a rozvinutého socialismu (80. léta). Že by právě rčení „pod svícem je tma“ umožnilo zrod neobvyklého výchovného přístupu, rozvíjejícího se v mnohých podobách do dnešních dnů? Autor zde vychází z hodnotících zpráv autorů kurzů a zmiňuje celou plejádu instruktorů, kteří se na rozvoji prázdninové školy podíleli a které známe i z dalších publikací zaměřených na oblast zážitkové pedagogiky (O. Holec, A. Gintel ad.). S velkou pečlivostí je však postaráno i o další témata, ať už se jedná o téma času, reflexe, hry nebo rozmanitých podob prožitku.

Ivo Jirásek předkládá dílo, které vytyčuje hranice zážitkové pedagogiky s pečlivostí jemu vlastní, s přesahem k tématům spirituality. Není to jen *Gymnasion* (časopis pro zážitkovou pedagogiku), jehož vznik inicioval (první číslo v roce 2004) a jako šéfredaktor několik let vedl a prostřednictvím kterého značil cestu oboru a mapoval rozmanitosti zážitkové pedagogiky – nově je to i monografie shrnující jeho dosavadní odborné počiny na poli zážitkové pedagogiky. Věřím, že se tak bude dít i v dalších dílech a čtenářům bude rozšířen horizont holistické výchovy jako cesty k „překročení smyslové oblasti směrem k hodnotám, symbolům a obrazům, které nám umožňují přestoupit z profánního do spirituálního, do specifického světa mundus imaginalis, do oblasti implicitního náboženství...“ (s. 233).

Jiří Němec

Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Katedra sociální pedagogiky